

110-osioms Antano Škėmos gimimo metinėms

Prisiminimų diptichas

2020 m. rašytojui Antanui Škėmai sukanka 110 metų, žinoma, jeigu gimimo metus skaičiuojame pasitikėdami paties autoriaus liudijimu¹, o ne enciklopedijomis, pateikiančiomis duomenis pagal oficialius dokumentus. Kauno savivaldybė 2020 m spalio 22 d. priėmė sprendimą patenkinti Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bei Lietuvos rašytojų sąjungos prašymą, kad Kauno Paneemunėje būtų įrengtas Škėmos atminimo ženklas. Pavyko nustatyti Škėmos tėvo gyvenamąjį namą ir identifikuoti tėvo kapavietę, tačiau tyrimo metu iškilo ir nauji klausimai, pvz., lig šiol nežinoma rašytojo mamos Veronikos Škėmienės (Veros Saglainaitės) mirties data ir vieta bei gimimo vieta (1888), nėra duomenų apie jos šeimą. Škėmos biografija pasilieka pilna paslapčių ir painiavos, autobiografinės ir memuarinės medžiagos yra labai nedaug, todėl kiekvienas mus pasiekiantis atsiminimų tekstas įgyja ypatingą vertę.

Garsaus išėivijos fotografo, inžinieriaus geodezininko Kazio Daugėlos (1912 Radviliškis – 1999 Bedfordas, JAV) memuarai „Mano suolo draugas“ atveria trejų metų (1922–1925), Škėmų šeimos praleistų Radviliškyje, laikotarpį. Pats Škėma Radviliškį yra minėjęs tekste, skirtame Henriko Nagio, kurį laiką taip pat gyvenusio šiame mieste, eilėraščiui „Sniego balandžiai“; Radviliškio pėdsako galima ieškoti ir *Baltoje drobulėje*, keliant hipotezę, ar vaikystės pelkių miestelis romane nėra Radviliškio transfigūracija. Radviliškis atpažįstamas ir apsakyme „Caro vagonas“ iš ciklo „Trys apie traukinį“ (knyga *Šventoji Inga*, 1952), kurio veikėjai, penkiolikmečiai Ignas ir Kostas, baigiantys „geležinkelių progimnaziją“ ir svajojantys apie romantiškas patirtis, kelia asociacijų su pačiu autoriumi ir jo suolo draugu Kaziu. Bičiulio atsiminimuose būsimo rašytojo vaikystė neatrodo dramatiška, tačiau šeimos tragedija nujaučiama: mama serga, ji neina iš namų, bet dar ruošia maistą, nors sūnaus nerimas skaitytojams irgi akivaizdus (jau po

1 „A. Škėmai – 40 metų“ [atsakymai į Draugo redakcijos klausimus], *Draugas*, 1951 12 01, Nr. 281. Žr. Antanas Škėma, *Rinktiniai raštai*, t. 2, Vilnius: Vaga, 1994, p. 494.

Radviliškio Veronika Škėmienė bus hospitalizuota Kalvarijos psichiatrinėje ligoninėje); įspūdingas fanatiško tėvo aprašymas nepalieka abejonių, kad ateityje Škėma vyresnysis konfliktuos su savo meniškos prigimties sūnumi.

Daugėlos prisiminimai skelbiami išsaugant autentišką leksiką ir stilių, tačiau šiek tiek koreguojant skyrybą.

Klasės draugo memuarus tęsia rašytojo dukros Kristinos vaikystės ir ankstyvos paauglystės prisiminimai, apimantys 1944–1951 metus Vokietijoje ir JAV.

Kristina Škėmaitė Snyder (1940 Vilnius – 2018 Kembridžas, JAV) šį tekstą, parašytą anglų kalba, pirmiausia adresavo savo dukroms Corrinai ir Abigailei, niekada nemačiusioms savo senelio, nes jos gimė jau po jo žūties. Laiške² dukroms Škėmaitė rašė, kad tėvas buvo jai nepaprastai artimas, stipriai veikęs jos formavimąsi, perdavęs literatūros, meno, stiliaus supratimą ir gebėjimą skirti, „kas yra nesąmonė, o kas ne“.

Kristina išvertė nemaža Škėmos kūrinii („Pabudimas“, „Ataraxia“, „Izao-kas“), rašė ir pati įvairaus žanrų tekstus, kurių neskelbė. Ji dirbo leidybos, vėliau – visuomenės sveikatos administravimo srityje, kūrė vyresnių žmonių sveikatos priežiūros, AIDS švietimo ir slaugos programas, Kembridže įsteigė slaugos namus (hospisą) mirštantiesiems.

Škėmaitės prisiminimai vertingi keleriopai: jie įdomūs ir išsivijos istorijos požiūriu (retai tenka skaityti liudijimus tų, kurie atvyko į JAV būdami vaikai), ir kaip asmens tapsmo dokumentas, ir kaip šaltinis, leidžiąs šiek tiek pažinti rašytojo šeimos žmones, apie kuriuos lig šiol beveik nieko nežinome: jo žmoną Janiną (Ciolkevičiūtę) Škėmienę (1907 Ryga – 1993 Putnamas), jos mamą, mirusią I pasaulinio karo metais, ir, savaime aišku, dukrą Kristiną.

Mūsų publikacijoje Škėmaitės tekstas atsiranda Kazio Daugėlos atsiminimų kontekste, kuris išryškina tėvo ir dukros psichologinių atitikimų ar nesutapimų kontūrus, jų asmenybės branduolius, akivaizdžius abiejų paauglystės metais, kad ir kokių skirtingu laiku ir sąlygomis jie gyveno.

Pasak Corinnos Snyder, „mama turėjo tėvo akis, tos akys matė tėvo mirtį“ (Škėmaitė važiavo tuo pačiu automobiliu kaip ir Škėma, bet per autokatastrofą liko gyva). Kristinos atsiminimai, autentiškai atskleiddami rašytojo šeimos gyvenimą, sykiu atveria ir jo dukros – menininkės *par excellence* – vidaus pasaulį ir leidžia nujausti neišsleistas jos kūrybines galias.

LORETA MAČIANSKAITĖ

2 2001 11 08 Kristinos Škėmaitės elektroninis laiškas.